

Péntek Imre

Ósiség, modernizmus és szintéziskísérlet Laudáció Németh János keramikusművész székfoglalója alkalmából

Németh János „alakváltásai”

Már-már legendás a művész ragaszkodása a szülőföldjéhez. Önéletrajzi kötetében írja: „Az én fejemben soha nem fordult meg, hogy el kellene menni. Nem is mentem, de még Egerszegről sem. Ez az én hazám.” A főiskola után hazatérve visszatért nem csak a fazekas dinasztiák örökségéhez, de valami archaikushoz, ősihez, a legelementárisabb kifejezési formákhoz. Szerintem ebben rejlik modernizmusa, amit a szakmai kritika eddig kellően nem értékelt. (Nem tárt fel.) Hisz régi felismerés – az archaikus és a modern nem egymást kizáró fogalmak, hanem szervesen áthatják egymást.

Németh János „modernizmusa” – főként az indulás, a kísérletezés időszakában – más módon is megnyilvánult. A korongolt forgástestekből kivágott kúp- és gömbszeleteket használó, ezekből építkező technikája igenis merített a kubizmusból – csakhogy... Csakhogy ezek formák nem váltak rideg, geometrikus szerkezetekké, hanem a szobrászi gondolkodás, mintázás, a kiegészítő agyag törvényeit követték, és a nagyméretű, murális munkák kifejező eszközeivé váltak. A modernizmus hatása is lehet a lemondás a mázokról, a színről. A mester egy idő után úgy érezte, hogy a szín, a felületre felvitt mázak külsődleges hatása elvonja a figyelmet a mintázás, a térben kibontakozó plasztikai szépség, az agyag természetes, tűzben kiegészítő rusztikus felületéről. Az oly jellegzetes – Németh Jánosra jellemző – agyagmázás samott a maga barnás tónusaival, a mintázás kéznyomait őrző finomságaival, a kevesebbel, az anyag belső puritánságának érvényesítésével többet mond, mint bármilyen színezés...

S még egy régi és modern stílusjegy: az ornamentika érvényesítése. Németh János műveiben nem találunk szögletes, elvágólagos elemeket, szerkezeteket, motívumokat. Hajlékony, ívelt, lekerelkedő formák szinte játékos, bravúros egybefonódása adja az alapmintázatot, ornamentális keretbe foglalva a „történeteket”. Ennek az archaikus, népművészeti eredetű eszköznek a szecesszió adott új értelmet, s „törmelékes” formáival a posztmodern különböző változataiban gyakran találkozunk. Ám a

Németh János:
Halászok
emlékműve
– Vonyarcvashegy
1993

díszítés, a ritmusokat felidéző, keltő stilizálás, amely az e fajta ábrázolásmódnak szerves része, Németh Jánosnál nem öncélú, nem az „irtózás az úrtól” helykitöltése, hanem annak a mitikus szemléletnek a megnyilatkozása, amely egész művészetét áthatja.

S még valami.

Hegyí Lóránd *Élmény és fikció* című művének *Szubjektívizmus, meditáció, pluralizmus* fejezetében – amely a hetvenes-nyolcvanas évek magyar művészeti tendenciáit elemzi, a következőket írja:

„Az individuális mitológiák magyarországi megjelenésével megindul a szubjektívizálódás folyamata. ...Az elvont, személytelen, általános modellek átadják helyüket a konkrét, azaz helyhez, kulturális kontextusokhoz, történelmi tradíciókhoz... kapcsolódó, személyes, azaz egyéni létélményekből fakadó műveknek”. A művészt nem foglalkoztatják

különböző utópiák, ahogy írja: „a fejlődés helyett a hitelesség válik számára elsődlegesen fontossá”.

Hadd ne mondjam, Németh János számtalan vallomásában, művészi hitvallásában kihangsúlyozta: számára éppen ez, a ragaszkodás a tradíciókhoz, a személyes mondanivaló, a hitelesség a döntő, a meghatározó. Ha úgy vesszük, ebben az értelmezésben Németh János magatartása, spontán lázadása a személytelen, kiüresedett formalizmus ellen – abszolút korszerű, időszerű és modern volt. Sajnos, a szakma erre nem figyelt fel, regionalizmusát elszigeteltségnek, ragaszkodását a tradíciókhoz „önismétlésnek” tekintették. A jövő feladata éppen az, hogy a művészetével kapcsolatos korrekciót, pályájának újraértékelését – ebből a szempontból – teljes körűen elvégezzük.

De visszatérve az eredeti felvetéshez: a ragaszkodás

– ugyancsak ő írta a *Gyökerekben*: a *szolgálat* – nem kötötte gúzsba képzeletét, a gyári megrendelések mechanikus teljesítése sem nyomorította meg alkotóerejét, s ez feltétlenül környezete javára is írandó. Mindazokéra, akik kezdettől fogva segítettek, támogatták, elismerték tehetségét, akik számára megteremtették az otthonos alkotói lét feltételeit. (Azt hiszem, sokan irigyelték ezért.) Az a bizonyos 68-as év, amikor műteremlakását megkapta – s hány rangos delegáció járt ott –, minden bizonnyal ennek az egymásra találásnak a helyi közösséggel, pályájának fontos etapja.

Ezt ő maga is így látta: „Otthagytam a Cserépkályahagyártó Vállalatot. Tehettem, mert volt megbízásom, s az 1968-ban épült műteremlakások egyikét a Városi Tanács kiutalta számomra. Ez életem egy következő szakaszának kezdetét jelentette. Visszatérhettem saját világomba. Felfedeztük egymást városommal, kezdtem érezni, hogy most már tán művész lehet belőlem, a gunyoros „művész” név megváltozhat, valódi értelmet kaphat. Ma számomra ismeretlen emberek köszönnek rám, jó napot, művész úr, és érzem, hogy barátaim. Őket szolgálom.”

Azért hozzátehetjük: miközben őket is szolgálta, a magyar kerámiaművészet egy sajátos, csak rá jellemző fejezetét teremtette meg. Tehát megállapítható: nem szükséges, hogy valaki úgy alkosson autentikus, művészi életművet, oeuvre-t, hogy elszakadjon a szülőföldtől, a gyökerektől – mert létezik szerves építkezés is... Ez is egy (lehetséges) példa.

A másik: a szintézis kísérlete, keresése és megvalósítása. Az egyensúly-teremtés igénye. Németh János szereti hangsúlyozni, hogy mennyire kötődik a népművészethez, a fazekas hagyományhoz, pásztorfaragáshoz. A hetvenes évekről írja – szintén a *Gyökerekben* – : „Tovább is a népművészetet tekintetem kiindulópontnak, ebből próbáltam valamit felépíteni. De semmi esetre sem népiest, vagy valami szocreál utánezatot, hanem igazabbat, ami elődeim munkájában gyökerezik.” Szerintem szélesebb a kör – ezt ő sem tagadja –, ami előzménynek tekinthető. S amit a mester folytatni, összegezni kíván, hozzátéve a magáét. Benedek Katalin hívja fel a figyelmet arra, hogy munkáira hatott Luca della Robbia, aki a majolika-technológiát a reneszánsz művészet élvonalába emelte... (De jellemző rá, hogy vele kapcsolatban megjegyzi: nem festett, színezett

szobrokat kíván csinálni, hanem az agyag belső törvényeit kifejezésre juttató műveket.) Említhetnénk az etruszk terrakotta szobrok érzéletes kifejezőmódját, a görög vázák, korszok körbefutó frízeit, a koraközépkori domborművek naiv, leegyszerűsítő kifejezőmódját. Ez mind-mind előzmény, példa, ihlető forrás. A mester mindig elkápráztat a kiégetett agyag formáinak elbűvölő változataival, az érzelmi-gondolati kifejezés érdekében az arányok nagyításával, kicsinyítésével. Egyébként a stilizálás, a redukálás nem csak a népművészetre jellemző, modern módszernek is tekinthető. A stilizálás és redukálás egészen a mitikus jelképteremtésig, a szimbólumokig elmegy. Szerves építkezés, mert mégis megmarad egy sajátos, csak Németh Jánosra jellemző figuratív ábrázolásnál. Ezzel egyszerre zavarba is ejt: hiszen bravúros a mintázás, mégis „el van rontva”, bizonyos testformák túlhangsúlyozottak, az erőteljes,

robustus kifejezés, vagy a már-már szecessziós ízű dekorativitás érdekében.

Vagy másképp (s tán ez a lényegesebb): a plasztikai narrativitás érdekében. Hisz olykor históriákat, meséket vagy mitikus jeleneteket elevenít meg plasztikáinak felületén. Ami még ide tartozik: Németh János újraértelmezi a hagyományt, bármelyik rétegéhez nyúl. A saját egyéniségének megfelelően. Életműve ennek a szintéziskísérletnek állandó küzdelme, következetes végigvitele. A szobrászat, a kerámiaművészet és a fazekasművéség (edényzet) körében végzett állandó kutatás. Talán ezért nincs nyugvópont, nincs megállapodottság. Műveinek feszültsége, drámaisága, vagy groteszk humora is részben ebből eredeztethető. Mert ez is jellemzője művészetének, ez a kettősség: a drámai művekben mindig megjelenik valami groteszk mozzanat, csöppnyi gúny, élcelődés, míg vidámabb műveit olykor melankolikus hangulat lengi be. Erről szól egyik vallomása: „Mit lehet még tenni, alkotni újdonságot? Nem lehet, hisz mindent kitaláltak, érzélgőst, meghökkentőt egyaránt. Nem kell, csak önmagunkat adni, ahogy látjuk a világot. Ettől lesz egy kicsit más, talán új. Ez a legfontosabb.” Szkepticizmusa, az egészséges „Arany János-i” kétely, csak javára válik: munkái messziről felismerhetőek, bármilyen kiállítási kollekciónál a saját hangjukat hallatják.

E változatos témakört felölelő életműben külön érdemes szólni bibliai és szakrális műveiről. Benedek Katalin elemzései az *Első Emberpárról*, a paradicsomi

bűn elkövetése előtt és után, figyelemre méltóak. Ő veszi észre a harmonikus együttlét báját, kecsességét az 1980-as művet elemezve, s és a riadt, rémületet kifejező tartást, arcvonásokat a 2008-as alkotás alakjain. (Még a kígyó is fennakadt szemmel őrzi a kísértés helyét.) Stációi – Alsónemesapátiban, a zalaegerszegi Mária Magdolna templomban, s ami jelenleg el van zárva a nyilvánosság elől: Merics Imre gyűjteményében – valódi remek. Ezeket szemlélve kiderül: nem csak a jóságot és szeretetet képes megjeleníteni, hanem a gonoszságnak is megtalálja karakteres típusait, a szenvedő ember-isten megaláztatásának szituációit. A Piéták változatai, Szent Ferencei – ugyancsak a népi vallásosság idolkái. Kétségtelenül korpuszainak gazdagsága az, ami szinte kivételesnek tekinthető. E gazdagságot Lovag Zsuzsa régész-művészettörténész tárta fel legalaposabban, a *Pannon Tükör* idei 2-es számában közölt tanulmányában. Németh János írta ezzel kapcsolatban: „Én nem festett agyagból készült szobrokról álmodtam, hanem valódi agyagszobrokról, amik magukon hordozzák az égetett agyag, a cserép minden jellemzőjét.”, és valóban e szellemben alkotta meg e szakrális jelképek sokaságát. Bár a művészettörténész elismeri e művek rokonságát a román kori korpuszokkal, rámutat a különbségekre is: „Németh János mában élő és alkotó szuverén művész, aki a középkori, inkább csak típusjegyekre szorítkozó lapidáris formákat élettel tölti fel. Korpuszai szenvedő, hús-vér emberek, nyitott szemei nem csak a Megváltó élő voltát jelzik, hanem mérhetetlen szomorúsággal tekintenek ránk. Azt sugallva, »változtasd meg magad!«” A szerző számos kereszt-formát azonosít, és felteszi a kérdést: „Honnan tudja Németh János, hogy milyenek voltak a középkori áldást osztó keresztetek, a 11. századi mellkeresztetek, vagy az olvasókon és főpapok mellén csüngő feszületek? A hivatásos művészettörténészek közül sem mindenki ismeri ilyen részletekbe menően ezt a témát. Nem is szólva a nagy korpuszok archaikus megformáltságáról, a kísérő személyek ikonográfiájáról, a szakrális szimbólumok jelentőségéről.” Talán a személyes meggyőződés, a belső tartás, hit is segít neki abban, hogy Lovag Zsuzsa szerint valami titokzatos módon ráérezzen a megfelelő formákra, és hitelesen felidézze azokat. Egyébként nem rég „fedeztük fel”, a művész tájékoztatása nyomán, a nagykutasi plébánián elhelyezett, legnagyobb

méretű és talán leghatásosabban, legárnyaltabban kidolgozott, majd két méteres korpuszát. Sajnos, oda van az épület falához erősítve, de bízunk abban, hogy a jövőbeli MMA-s kiállításon ezt is megcsodálhatjuk, talán még Lovag Zsuzsának is meglepetést okozva...

A beskatulyázóknak (vannak ilyenek) érdemes tallózni ebben a tematikailag sokszínű életműben. Hisz emlegethetjük a meséket, mítoszokat, bibliai alakokat, korpuszokat, a népi karakterfigurákat, de említhetnénk a korai *Filozófusokat*, *Don Quijote*-ét, a *Svejk* korszót, a frivol *Műlovarnót*, több változatban, a pihenő, fekvő, meditáló aktok egész sorát, vagy az *Öregapám esküvője* című „kerámiafotográfiát”. Németh János világa így teljes: jelen van benne a szent és profán, a modern és ősi, a népi és az urbánus. A göcseji táj titkai és az univerzum csillagképei. (A Hold és a Nap gyakori szereplője mitikus égboltjának.) Kerámiaszobrai, kompozíciói megragadják a szemlélőt, frissek, élményszerűek, érzelmileg is

megszólítanak, az égetett felületű, barnás agyagmázak hol világosabb, hol sötétebb derengése, érdes tapintású felülete, a kifejező arcvonások, a karakteres mozdulatok, az elfeledett, múltból elővarázsolt figurák mind-mind sugározzák azt a játékos, gyermeki derűt, világba vetett hitet, amivel Németh János meg akar ajándékozni bennünket. Azt hiszem, nincs más teendőnk, mint tiszta szívvel elfogadni és befogadni ezt a mind jelentősebbé érő életművet.

Németh János szintézis-kísérlete – amelyre szerintem egész pályája során törekedett – beért, megvalósult. Az európai hagyomány és a magyar népi formakincs ötvöződése megtalálta a maga egyéni, erőteljes kifejezőmódját. Németh János művei az egyetemes kerámia kultúra megkerülhetetlen értékei. Kontinenseket átívelve megtalálják azt a mélyben indázó, hol elmerülő, hol felszínre kerülő folytonosságot, amely a földet, agyagot használó, a tűz erejével, átváltoztató képességével élő ősi mesterség művelőit, tárgyaikat és teremtményeiket eltérhetetlen szálakkal összeköti.

Németh János műterme

